
Un assentament ibèric al massís del Garraf: Montceva - Coll Blanc (Sitges)

Magí Miret i Mestre

*Departament de Cultura
Generalitat de Catalunya*

Introducció

Les informacions anteriorment publicades sobre aquest jaciment arqueològic han propiciat que hagi estat considerat com si es tractés de dos jaciments diferents. Per tal d'evitar aquesta confusió, creiem convenient anomenar-lo d'ara endavant mitjançant la combinació dels dos topònims –Montceva i Coll Blanc– amb què ha estat publicat, per a la grafia dels quals seguim les indicacions d'Ignasi M. Muntaner (1986: 123 i 70, respectivament).

Descobriments i primeres notícies

L'any 1951, Antoni Guilleumas va localitzar ceràmica ibèrica en aquest indret, fet que va arribar a coneixement de Pere Giró i Romeu, delegat local a Vilafranca del Penedès de la Comissaria Provincial de Excavaciones Arqueológicas de Barcelona. No sabem si Guilleumas va recollir materials arqueològics o no; però, en tot cas, al Museu de Vilafranca no n'hi ha cap que procedeixi d'aquest jaciment.

Informats per Giró probablement, Alberto Balil i Eduard Ripoll van publicar la notícia del descobriment d'una nova «estació» ibèrica a «Montseva», a Vallcarca (1952: 181-182). Posteriorment, Giró (1964-1965) va ampliar aquesta informació: «En un monticle a 278 m sobre el nivell del mar, situat sobre el marge dret del torrent de Montceva, afluent de la riera de Vallcarca, al peu del qual raja una font, Antoni Guilleumas, el 1951, assenyala la presència de ceràmica ibèrica.» Giró, probablement no hi va estar mai al jaciment, sinó que simplement deuria reflectir la informació que li va proporcionar Guilleumas. Això explicaria la localització errònia del jaciment, com més endavant comentarem, cosa gens habitual en Giró. En mapes més recents i fiables es pot comprovar que el monticle de 278 m esmentat no existeix com a tal, sinó que tan sols és la prolongació sud-oest del monticle de 245 m anomenat el pujol d'en Pei (Muntaner, 1986: 132).

El 1967, l'estudiós sitgetà Josep Serra Ciré va localitzar de nou el jaciment (Serra, 1974), sense saber que ja havia estat descobert anteriorment, i va comunicar-ho a Joan Bellmunt i Poblet, delegat local a Vilanova i la Geltrú de l'esmentada Comissaria. Bellmunt va donar a conèixer el jaciment uns quants anys més tard: «En el lloc conegut per “El Coll Blanc”, el senyor J. Serra Ciré localitzà diferents fragments de ceràmica ibero-romana. Entre els quals cal remarcar vores d'àmfora, de *dolium* i de gerres de diferents grandàries, així com també anses tubulars. El lloc al qual ens referim és situat a la meitat del camí entre la “Casa Nova” i “Can Planes”, en el ramal que es dirigeix a la “Font de Monseva” i el “Pujol del Peix”» (Bellmunt, 1980: 67).

Al Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú hi havia dipositats quinze fragments ceràmics procedents del jaciment «Coll Blanc - Can Planes». Consisteixen en un fragment d'àmfora itàlica, una vora (núm. 23) i una nansa d'àmfora ibèrica, una vora de gerra ibèrica (núm. 41), una vora de gerreta ibèrica de pasta grollera a torn lent (núm. 43), vuit fragments de ceràmica ibèrica a torn i, finalment, un d'indeterminat d'època moderna. Bellmunt sembla referir-se a un nombre més elevat de materials, entre els quals hi hauria fragments de la grossa gerra romana d'emmagatzematge anomenada *dolium*, però no ens ha estat possible de localitzar-los al museu.

L'any 1972, l'estudiós vilanoví Xavier Virella i Torras va prospectar de nou el jaciment, i hi recollí materials ceràmics. Va publicar (1974) una breu ressenya i un mapa amb la localització del jaciment, que coincideix totalment amb l'atribuïda per Joan Bellmunt.

La duplicitat de topònims i de fonts informatives va ocasionar que a la bibliografia arqueològica els «poblats ibèrics» de Montceva i el Coll Blanc fossin considerats jaciments diferents, malgrat la seva sospitosa proximitat geogràfica (Estrada, 1969: 70; NACREM, 1982: 35; Maluquer *et al.*, 1986: 86).

L'any 1979, amb motiu de l'elaboració de la nostra tesi de llicenciatura (Miret, 1983), vam comprovar que els jaciments de Montceva i el Coll Blanc eren en realitat un de sol. En el suposat monticle de 278 metres d'altitud esmen-

tat per Giró no vam localitzar cap tipus de restes arqueològiques. En canvi, a l'indret indicat per Serra, Bellmunt i Virella la densitat de materials arqueològics superficials i llur diversitat tipològica i cronològica evidenciava l'existència d'un assentament ibèric.

Localització

El jaciment de Montceva - Coll Blanc està situat en una zona de terreny rocós calcari d'època cretàica, a uns 240-230 m s.n.m. i a unes desenes de metres al sud del camí que des de Sitges passa per Can Planes (figura 1). Es tracta d'un terreny rocallós, inaprofitable agrícolament, fet que va obligar –en temps medievals o moderns– a abancalar-lo per tal

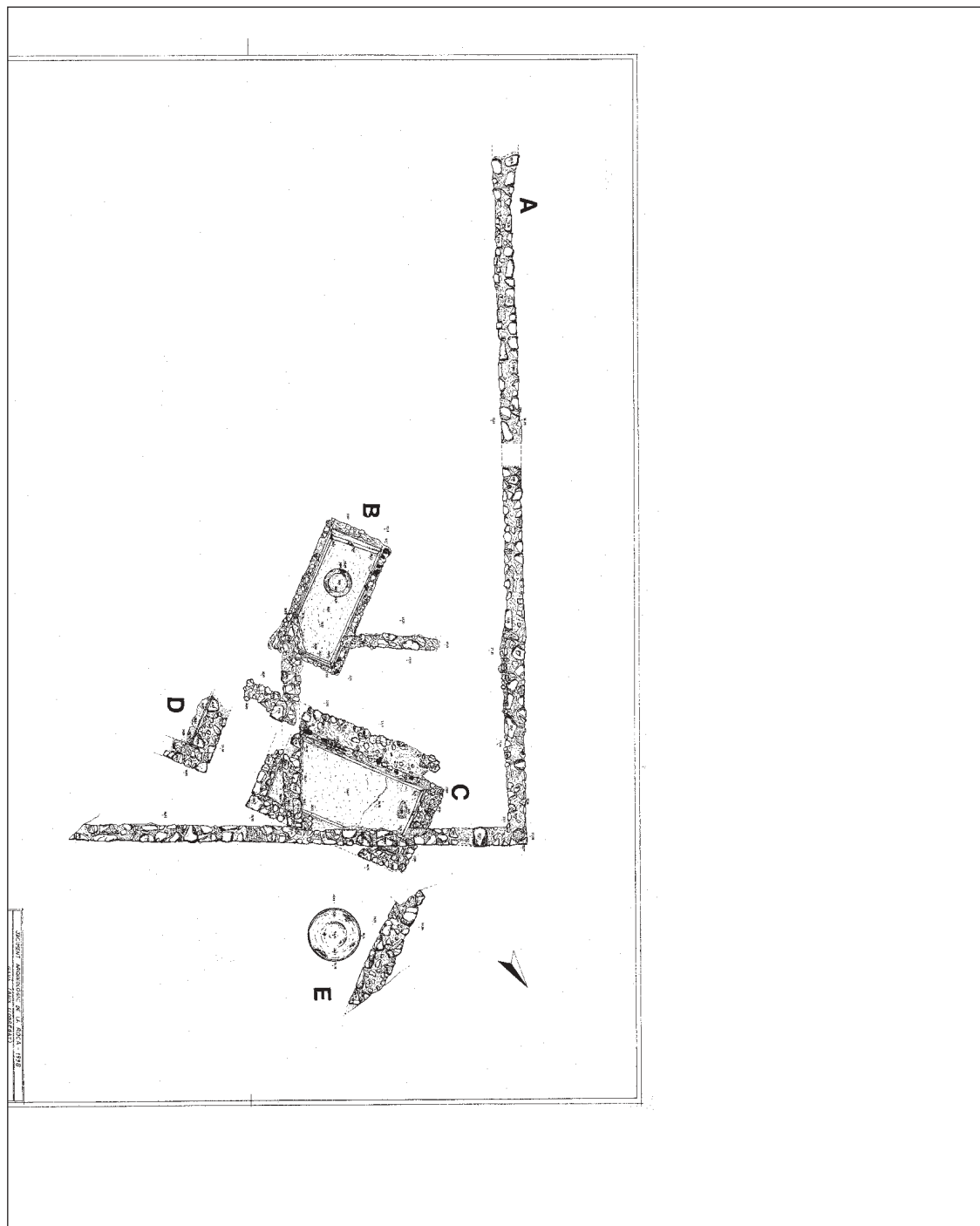
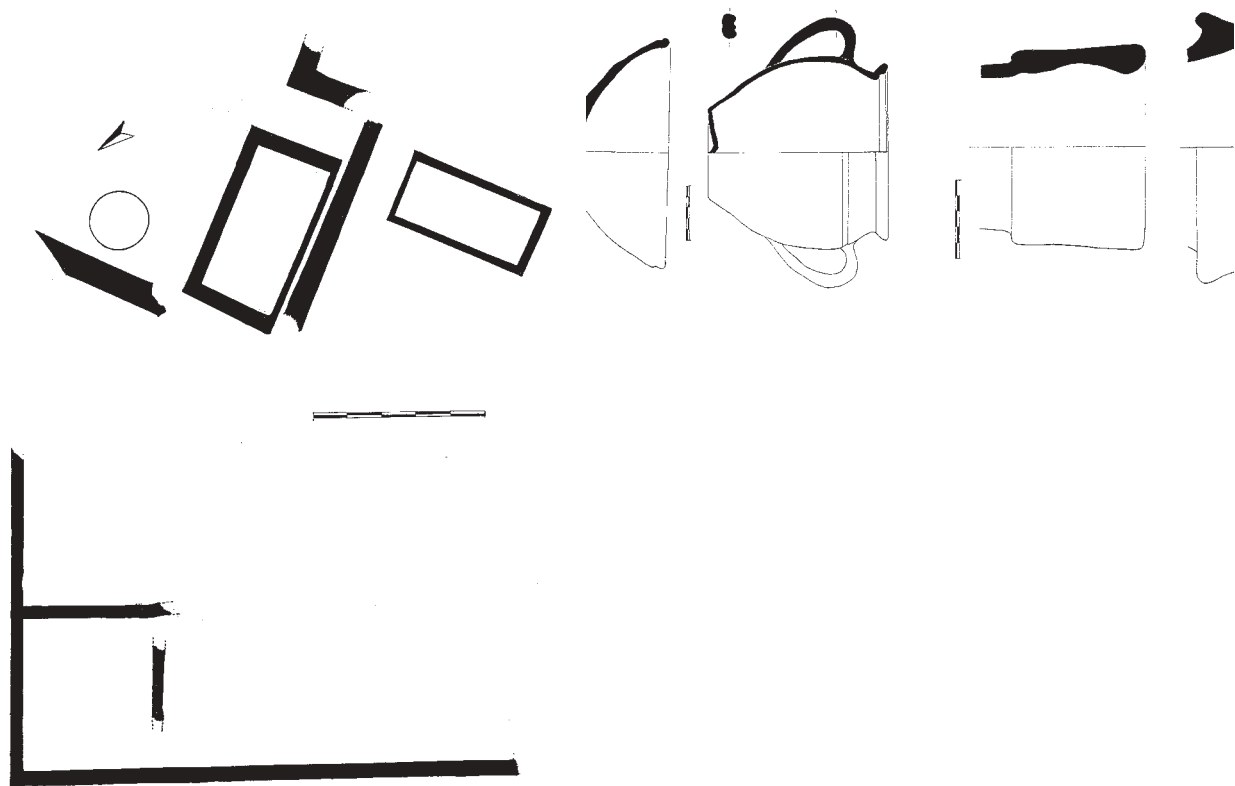

Figura 1. Localització del jaciment Montceva - Coll Blanc

de disminuir l'erosió i aconseguir retenir la humitat i l'escassa terra existent. L'àrea per on hi ha escampats els materials arqueològics es troba immediatament per sobre de l'inici d'una de les ramificacions de la capçalera del fondo de Montceva. Les estructures constructives de l'assentament ibèric probablement es trobaven en una superfície de terreny poc inclinada, orientada al sud i amb bona insolació, situada vora el camí. La densa vegetació d'arbustos i pins blancs que cobreix actualment aquesta zona permet detectar-hi visualment en superfície únicament uns pocs fragments ceràmics. En canvi, uns quants metres més al sud, a les feixes abandonades situades ja a la capçalera del fondo, hi ha una major densitat de materials arqueològics. La superfície que ocupen els materials arqueològics observables és d'una mitja hectàrea aproximadament. Tanmateix, l'extensió que tindria l'assentament ibèric deuria ser molt més reduïda. L'erosió natural –afavorida pel notable pendent del terreny– i les remocions de terres causades per la construcció de les feixes han provocat que els materials arqueològics s'escampessin fins a assolir la superfície actual.

Les coordenades geogràfiques del jaciment són les següents: long. 5° 33' 10"; lat. 41° 16' 3" (meridià de Madrid), full 448, 1:50.000, de l'IGC; coordenades UTM: X: 404,94; Y: 4.569,36; Z: 240-230 m s.n.m., full XI-05 del Plànol Topogràfic 1:10.000 de l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

Tipus i cronologia dels materials arqueològics

Hem pogut examinar un total de 189 materials arqueològics, fruit de les prospeccions fetes per Josep Serra, Xavier

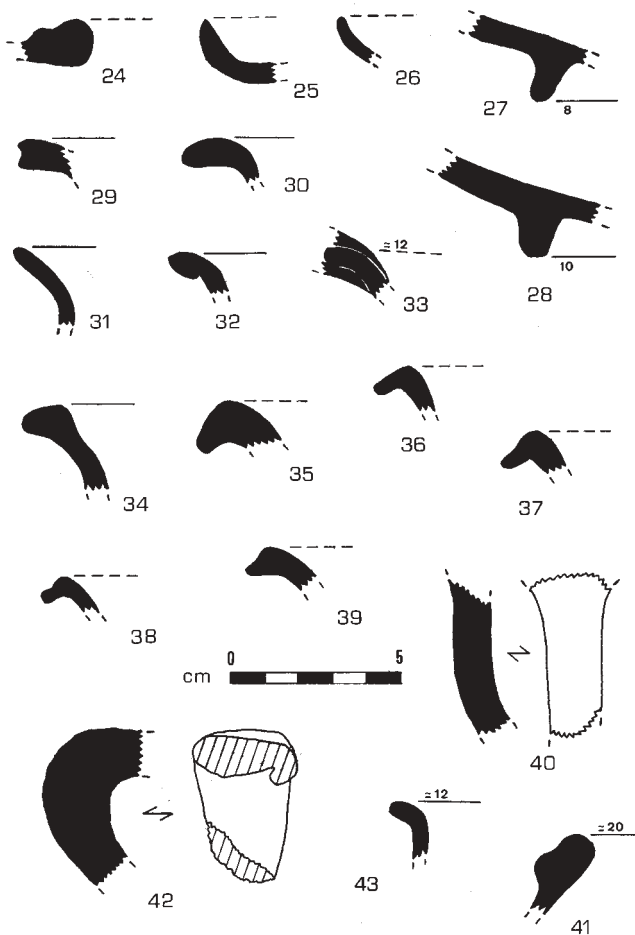

Figura 2. Detalls del material arqueològic examinat.

Virella i l'autor del present treball. Actualment tots els materials estan dipositats al Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú. Els percentatges relatius d'aquests materials no són representatius, a causa del seu escàs nombre i de no procedir d'excavacions arqueològiques. Per tant, ens limitarem a esmentar els diferents tipus de materials identificats, destacant especialment els elements que aporten una informació cronològica i cultural més rellevant.

- Àmfora massaliota: 1 fragment (s. v-iii aC).
- Àmfora punicoebusitana: 1 vora del tipus Ramon PE-16/T-8.1.3-1 (núm. 6) (240/220-190 aC) i 4 fragments (núm. 7).
- Àmfora púnica del Mediterrani central: 2 pius (núm. 8) i 10 fragments (s. iii-ii aC).
- Àmfora grecoitàlica: 1 vora (núm. 1) i 1 piu (núm. 2) (1a meitat s. ii aC).
- Àmfora itàlica: 2 vores del tipus Dressel 1A (núm. 3-4), 2 nanses (núm. 5) i 18 fragments (darrer terç s. ii aC - 1a meitat s. i aC).
- Àmfora no ibèrica indeterminada: 7 fragments.
- Ceràmica comuna punicoebusitana: 1 vora de gerra (núm. 9).
- Ceràmica comuna importada indeterminada: 1 fragment.
- Ceràmica de vernís negre: 1 fons de protocampaniana de taller occidental amb decoració d'estries (núm. 13) (s. iii aC), 1 vora de forma Lamboglia 36 (núm. 10) (s. ii aC), 1 vora de forma Lamboglia 27 (núm. 12), 1 peu (núm. 14) i 5 fragments de campaniana A (núm. 11) (s. ii aC).
- Terra sigillata itàlica: 1 fragment amb decoració a rodeta (núm. 15) (final s. i aC).
- Ceràmica comuna romana: 1 vora (núm. 18) (s. i aC).
- Ceràmica ibèrica pintada: 1 vora de càlat (núm. 16) i 1 fragment de paret amb restes de pigment vermell, i 4 vores de càlats que no conserven la decoració pictòrica (núm. 17).
- Àmfora ibèrica: 4 nanses (núm. 19), 11 vores (núm. 20-24) i 1 fragment.
- Ceràmica comuna ibèrica: 5 vores de plats (núm. 25-26), 3 bases (núm. 27-28), 16 vores exvasades (núm. 29-36), 5 vores tipus coll de cigne (núm. 37-39), 4 nanses (núm. 40), 1 vora reentrant de gerra (núm. 41) i 48 fragments (alguns dels quals probablement són d'àmfora).
- Ceràmica ibèrica a torn lent: 1 nansa (núm. 42), 1 vora (núm. 43) i 14 fragments.
- Material lític: 1 resquill de sílex, 1 còdol poc rodat i 1 fragment de pedres sorrenques vermelloses.
- Malacologia: 1 fragment de petxinot (*Glycymeris* sp.).
- Material metàl·lic: 1 escòria ferruginosa.
- Ceràmica medieval i moderna: 2 fragments.

Els materials ceràmics recuperats semblen indicar que l'assentament de Montceva - Coll Blanc va tenir una ocupació més o menys continuada des de, com a mínim, un moment indeterminat del segle iii aC fins al final de l'i aC. La cronologia inicial està testimoniada per la ceràmica protocampaniana de vernís negre i les àmfores massaliota i PE-16 punicoebusitana. Les àmfores massaliotes són freqüents als jaciments costaners catalans sobretot durant els segles v i iv aC, sent molt més escasses durant el segle iii aC i començament del ii aC, moment a partir del qual el seu comerç s'interromp (Sanmartí, 1990). Si bé amb les

dades actuals no es pot atribuir a aquest jaciment una cronologia anterior al segle iii aC, tampoc no pot ser descartada del tot, ja que el nombre de restes significatives cronològicament és molt escàs i no necessàriament representatiu. Cal tenir present que una bona part dels assentaments ibèrics coneguts a les comarques del Garraf i del Baix Penedès s'inicien al segle iv aC com a mínim, i són abandonats al final del segle ii aC o en un moment avançat de l'i aC, a conseqüència de les transformacions que va comportar l'ocupació romana (Sanmartí-Santacana, 1986; Mirret, 1986).

La inexistència de fragments de campaniana B i les seves imitacions i de campaniana A tardana –produccions característiques del final del segle ii aC i de l'i aC– pensem que no reflecteix necessàriament una manca d'ocupació del lloc durant aquest període, sinó que pot ser deguda també a la poca representativitat dels materials recuperats. La vaixela més tardana identificada és la terra sigillata itàlica, del tombant d'era, representada per un únic fragment, que podria assenyalar el final de l'ocupació.

Els materials amfòrics són similars als documentats en altres assentaments ibèrics de l'àrea penedesenca de la mateixa cronologia (Sanmartí-Santacana, 1987). Hi són representades àmfores de l'entorn de la colònia grega de Massàlia (Marsella), de les àrees púniques del Mediterrani central i d'Ebusus (Eivissa), així com també dels àmbits grecoitàlic i itàlic. Aquests recipients amfòrics contenien vi, conserves de peix i altres productes i són testimoni de les actives relacions comercials que es van establir a la Mediterrània durant els segles vi-i aC. La vora de ceràmica comuna punicoebusitana podria pertànyer a una gerra derivada del tipus Eb. 69, amb una cronologia imprecisa entre el segle iii i i aC (Ramon *et al.*, 1982). Un fragment de vora pot ser inclòs, per les seves característiques de pasta i coccio, dins la categoria de ceràmica comuna romana, i també hi ha un fragment de paret de ceràmica comuna oxidada no ibèrica d'origen indeterminat. La terrissa ibèrica pintada està també representada, com també la ceràmica local feta a torn lent, caracteritzada per la seva pasta grollera i coccio menys acurada. Un fragment d'aquest darrer tipus de ceràmica conté dins la seva pasta partícules de pissarra, la qual cosa indica que va ser fabricada fora de la comarca, potser al Baix Llobregat, la zona més propera on hi ha aquesta mena de roca.

Les pedres sorrenques trobades no pertanyen tampoc al context geològic de la zona. Poden haver estat recollides a l'àrea de gresos triàsics de Bruguers (Gavà, Baix Llobregat), o a la llera de la relativament propera riera de Begues, la capçalera de la qual travessa terrenys d'aquestes característiques. Si bé cap de les dues pedres no presenta traces d'ús antròpic, tradicionalment aquests materials s'han utilitzat per esmolar eines. Ens inclinem a associar-les a l'explotació agrícola medieval o moderna de l'indret, si bé no es pot descartar el seu ús en època ibèrica. El mateix succeeix amb el fragment de petxinot, que podria pertànyer tant al jaciment ibèric, com ser un testimoni de l'adob de les feixes amb deixalles alimentàries en temps medievals o moderns. El resquill de sílex testimonia la freqüentació del lloc ja en temps prehistòrics.

L'escòria de ferro planteja més dubtes, ja que al sector on és situat el jaciment hi ha en superfície limonites (òxid fèrric) entre les roques calcàries, si bé en quantitat massa petita per justificar l'ocupació de l'indret amb finalitats

metal·lúrgiques. Al llarg dels segles, aquesta mena d'activitats sempre ha anat a càrrec d'artesans especialitzats, per la qual cosa, ara per ara, no disposem d'una explicació plausible per a aquesta troballa. A Catalunya s'ha documentat fins ara la producció de ferro en assentaments ibèrics de dimensions regulars o grans (fins ara Rovira-Solias, 1991; Rovira, 1997).

Característiques de l'assentament

Malgrat l'extrema fragmentació dels materials ceràmics, la seva varietat de formes i dimensions indica que pertanyien a recipients de diferents tipus, amb funció de vaixel·la de taula, d'emmagatzematge o culinària. Aquesta diversitat de materials permet pensar, a tall d'hipòtesi, que el jaciment de Montceva - Coll Blanc podria correspondre a un habitatge. La reduïda extensió de l'àrea de dispersió de materials arqueològics descarta que es tractés d'un assentament de grans dimensions de tipus «poblat». És probable que fos un assentament format per un sol habitatge o l'agrupació d'uns quants. Les característiques topogràfiques del lloc no ofereixen cap tipus de protecció defensiva, i tampoc no hi ha indicis de l'existència d'una muralla o altre element defensiu. L'activitat econòmica d'aquest assentament podria haver estat basada en l'explotació agropecuària del territori proper. En l'àmbit agrícola, les úniques terres bones per al conreu disponibles serien les de la plana quaternària situada a uns 500 m al SE del jaciment, al peu de la masia de Can Planes. Sobta que els ibers no haguessin triat per instal·lar-se un lloc més proper a aquestes terres de conreu. Una possible explicació seria que en aquesta plana ja hi hagués un altre assentament. A les feixes al peu de Can Planes hem detectat la presència d'uns quants fragments de ceràmica ibèrica que, tot i ser molt escassos i dispersos, podrien indicar l'existència en aquest indret d'un altre jaciment ibèric. Els únics materials amb informació cronològica que hi hem identificat són un fragment de *kántharos* (forma Lamboglia 40) de ceràmica de vernís negre de taller occidental (segle iii aC) i un altre d'àmfora itàlica (segles ii-i aC).

A una mitja hora a peu del jaciment, seguint el camí carener que passa a prop de la masia enrunada de les Àligues, hi ha la font de Montceva, al fondo del mateix nom. L'aigua brolla de vegades en diversos punts de la llera del fondo i hi forma bassols, i en una esquerra de la roca hi ha una petita bassa natural coberta per una volta de pedres que recull l'aigua d'uns degotalls (Virella, 1973). Aquesta font és una de les poques que hi ha al massís, però la seva relativa llunyania fa pensar que no va ser un factor determinant en l'elecció de l'emplaçament de l'assentament ibèric.

El jaciment de Montceva - Coll Blanc és situat al costat d'un camí natural que travessa el massís del Garraf en sentit est-oest. Aquest camí, un tram del qual ja és esmentat en un document del 1163 (Muntaner, 1986: 197), comunica les terres de Sitges amb les de Gavà passant pel coll de la Fita, el coll Blanc, Can Planes, Can Vella, la collada de Vallgrassa, el Campgràs, el coll Sustrell, la vall de Joan i la Sentiu. Es tracta d'un camí interior en bona part carener que evitaria el pas per les costes de Garraf, itinerari més curt però molt més difícil i perillós, que no va acabar de ser habilitat fins la darrerïa del segle xiv (Miret, 1998). La proximitat d'aquest camí podria haver influït en les activi-

tats que es van desenvolupar a l'assentament de Montceva - Coll Blanc. Amb les dades actuals, però, no podem saber amb seguretat quines van ser les raons que van determinar l'emplaçament de l'assentament en aquest indret i no en un altre, i quines van ser les activitats que s'hi van dur a terme. Esperem que futurs treballs puguin aportar informacions més precises sobre aquestes qüestions.

Finalment, volem agrair a Lluís Mormeneo i a Maria Rosa Senabre el fet d'haver-nos facilitat la consulta dels fons arqueològics del Museu Víctor Balaguer de Vilanova i la Geltrú i del Museu de Vilafranca, respectivament; a Josep Serra les informacions que ens va proporcionar; a Xavier Virella la cessió d'uns quants materials del jaciment, i a Joan Sanmartí i Jordi Principal la seva ajuda en la classificació dels materials ceràmics importats.

Bibliografia

- Balil, A.; Ripoll, E. (1952). «Actividad arqueológica en Cataluña durante los años 1950 y 1951». A: *Archivo Español de Arqueología*, XXV, 85-86. Madrid. Pàg. 181-183.
- Bellmunt, J. (1980). «Coll Blanc». *Notes d'Arqueologia de Catalunya, Butlletí Informatiu de l'Institut de Prehistòria i Arqueologia de la Diputació de Barcelona i del Grup de Col·laboradors de l'IPA*, 33-34 (maig-desembre), vol. VI. Barcelona. Pàg. 67.
- Estrada, J.M. (1969). *Vías y poblamiento romanos, en el territorio del Área Metropolitana de Barcelona*. Comisión de Urbanismo de Barcelona, B. 665, Cuadernos de edición limitada y para uso interno.
- Giró, P. (1964-1965). «Montseva». A: *Notas de Arqueología de Cataluña y Baleares, Ampurias*, XXVI-XXVII. Barcelona. Pàg. 276.
- Maluquer, J., Huntingford, E.; Martín, R.; Rauret, A.M.; Pallarés, R.; Vila, M. de V. (1986). *Arquitectura i urbanisme ibèrics a Catalunya*. Institut d'Arqueologia i Prehistòria. Universitat de Barcelona. 104 pàg.
- Miret, Magí (1983). *Cronologia i anàlisi espacial del poblament ibèric a la zona oriental de la comarca del Garraf*. Universitat de Barcelona [tesi de llicenciatura].
- Miret, Magí (1986). «Dades sobre el poblament ibèric (segles vi-iii aC) a la comarca de Garraf». A: *Protohistòria Catalana, 6è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà. Pàg. 219-225.
- Miret, Magí (1998). «Notícies històriques del camí de les costes de Garraf». A: *II Trobada d'Estudiosos del Garraf*. Barcelona: Servei de Parcs Naturals de la Diputació de Barcelona (Monografies, 26). Pàg. 159-163.
- Muntaner, I.M. (1986). *Els noms de lloc del terme de Sitges i de les terres veïnes*. Sitges: Grup d'Estudis Sitgetans. 350 pàg.
- NACREM (1982). *Catàleg provisional dels Poblatos Ibèrics del Principat de Catalunya*. NACREM, 2. Barcelona: Universitat de Barcelona. Institut d'Arqueologia i Prehistòria (Publicacions Eventuals, 33). 64 pàg.
- Ramon, J.; Costa, B.; Calafat, A.; García, P.; Boned, F. (1982). «Un taller de ceràmica tardo-púnica a can Rova de Baix, Sant Antoni de Portmany (Eivissa)». *Fonaments*, 3. Barcelona: Curial. Pàg. 215-259.
- Rovira, M.C. (1997). «De bronzistes a ferrers: dinàmica de la metal·lúrgia protohistòrica al nord-est peninsular». *Cota Zero*, 13. Vic: Eumo Editorial. Pàg. 59-70.

Rovira, M.C.; Solias, J.M. (1991). «Iron minery and metallurgy in the lower course of the river Llobregat (N.E. of the Spain) during the iberic and roman republican period». *Materialy Archeologiczne*, XXVI. Cracòvia: Muzeum Archeologiczne W Krakowie. Pàg. 53-57.

Sanmartí, J. (1990). «La diffusion des amphores massaliètes sur la côte centrale de Catalogne». *Études Massaliètes*, 2 (Travaux de Centre Camille Jullian, 7). Ais de Provença. Pàg. 171-178.

Sanmartí, J.; Santacana, J. (1986). «La jerarquia de nuclis en el poblament ibèric de la costa del Penedès». A: *Protohistòria Catalana, 6è Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*. Puigcerdà. Pàg. 227-243.

Sanmartí, J.; Santacana, J. (1987). «Intercanvi, producció agrària i models comercials a la costa del Penedès». A: *El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental*. Badalona (Monografies Badalonines, 9). Pàg. 31-40.

Serra, J. (1974). «El Turó d'en Pei». *El Eco de Sitges*. Sitges, 13 d'abril de 1974.

Virella, J. (1973). «Apunts d'hidrologia del Garraf (XVI). Fonts del terme de Sitges». A: *Circular per als socis*. Vilanova i la Geltrú: Agrupació Excursionista Talaia (febrer).

Virella, X. (1974). «Campdàsens, poblat ibero-romà». *Muntanya, Centre Excursionista de Catalunya*, 674. Barcelona, agost del 1974. Pàg. 158-160 (el mateix article va ser publicat a *El Eco de Sitges*. Sitges, 9 de juny de 1974).

Resumen

Un asentamiento ibérico en el macizo del Garraf: Montceva - Coll Blanc (Sitges)

La localización inicial errónea de este asentamiento ocasionó que fuese citado en la bibliografía arqueológica

como si se tratara de dos yacimientos diferentes: Montceva y Coll Blanc. Las informaciones publicadas anteriormente eran muy breves y no proporcionaban datos cronológicos. En el presente trabajo se hace un repaso de los antecedentes del estudio del yacimiento y se inventarían algunos materiales arqueológicos recogidos en superficie, los que indican una ocupación del lugar desde el siglo III aC como mínimo, hasta el cambio de era. Finalmente se avanzan algunas hipótesis sobre las características y la funcionalidad del establecimiento.

Abstract

An Iberian settlement in the Garraf Massif: Montceva-Coll Blanc (Sitges)

The initial mistaken localization of this settlement caused it to be cited in bibliography as if there were two different archaeological sites: Montceva and Coll Blanc. Subsequent published information was brief and gave no chronological information. This work consists of a revision of previous studies of the deposit and provides an inventory of some of the archaeological remains found on the surface which indicate that the site was occupied from the 3rd century BC until at least the 1st century AD. Finally, a number of hypotheses on the characteristics and function of the settlement are put forward.